

denna sida ej med

[1] Reinhold Gustaf Toll (1689–1751), överstelöjtnant,
gift med Elsa Sofia Gyllenstierna af Lundholm (1705–1774),
kopia efter oljemålning tillskriven Michael Dahl, C. H. Johansen och sedan Johan Scheffel.
Foto Lars Finnström.

Christopher Toll

Två släkters möten – Gyllenstierna och Toll

TOLLARNA FÖRE ANKOMSTEN TILL SKÅNE

ATTEN TOLL VISAR SIG för första gången i historiens eller i vart fall arkivforskningens ljus, då Oswald Toll och hans hustru, som var havande, år 1525 komma till Lutherstaden Wittenberg som flyktingar *für feindlicher Macht und grausamkeit*. Därefter, till 1548, ägde de ett hus i staden. Deras son Lucas skrevs 1544 in vid stadens berömda universitet och återfinns från mitten av 1500-talet som "Landschreiber" [kansler] under de sista biskoparna på Ösel. Från tre av Lucas Tolls sonsöner, Christian d.y., Caspar och Christopher, vilka alla som svenska officerare deltog i trettioåriga kriget, härstamma flera nu levande grenar av ätten.

Christian Tolls ättlingar voro kvar på Ösel till 1939 och leva nu i Tyskland. Caspar Tolls avkomlingar lämnade Ösel sedan det hade blivit ryskt 1721. Hans sonsöns son Heinrich Anton blev preussisk officer med tre preussiska generaler och en hessisk bland sina avkomlingar. Caspars sonsöner, bröderna Fredrik Christopher och Reinhold Gustaf [bild 1] flyttade efter återkomsten från en över trettonårig krigsfångenskap i Sibirien till Finland respektive Skåne. Sedan Finland blev ryskt 1809 leva Fredrik Christophers få ättlingar i Ryssland och Ukraina.

Reinhold Gustafs sonson Gustaf Philip Adam Toll – om vilken mera nedan – berättar att hans farfar med tretton blesyrer *ensam försvarade Regimentets standar och knappt förmådde mera än att lemna det i Svenska händer, då han föll i marken, medfördes som fånge av förbiilande Ryssar. [...] Hans fångenskap varade i 14 år och sedan han som språkkännare kunde begynna lära infödingar läsa, samt i Snörmakeri arbeten förtjena sjelfsitt uppehälle*. Att Reinhold Gustaf Toll kom till Skåne berodde på att han redan före krigsfångenskapen som 20-årig hade blivit premiärkornett vid Norra Skånska Kavalleriregementet och nu efter återkomsten 1722 återinträdde i tjänst vid regementet, där han utnämndes till löjtnant och tillträdde kornettsbostället Tostarp söder om Herrevadskloster.

Knappt två mil nordväst om Tostarp ligger Bjersgård. Där bodde landshövdingen friherre Axel Erik Gyllenstierna af Lundholm, och hans dotter Elsa Sophia blev av Reinhold Gustaf förd som brud till Tostarp år 1730. Axel Erik Gyllenstierna hade också Frösåker i Kärrbo i Västmanland, en gård som kommer att spela en viss roll i den fortsatta historien. När Reinhold Gustaf efter Sveriges förlust av Estland slog sig ned i det egentliga Sverige, syntes det Gyllenstiernska äktenskapet giva honom goda förbindelser: hans svågrar blevo baron Armfelt, farfar till Gustaf III:s gunstling Gustaf Mauritz Armfelt, fältmarskalken Marcks von Württemberg och riksrådet Reuterholm, far till den Reuterholm, som styrde Sverige under Gustaf IV Adolfs minderårighet. Men hans son Johan Christopher kom att ha föga glädje av dessa släktförbindelser. Han lyckades inte bli officer vid Marcks regemente – officer blev han först när han efter revolutionen i Kristianstad 1772 utnämndes till ryttmästare. Han uppnådde aldrig samma inflytande hos Gustaf III som sin kusinson Gustaf Mauritz Armfelt, och det var genom sin kusin Gustaf Adolf Reuterholm han anklagades och sattes på fästning för påstådd medverkan i Armfelts konspiration.

På Tostarp fick Reinhold Gustaf och Elsa Sophia barnen Sophia Elisabeth 1734, Helena Maria 1736, Erik Ludvig 1737 och Barbro Fredrika 1739. Sophia Elisabeth blev gift med handlanden i Ystad och sedermera tullförvaltaren i Norrköping Peter Båth, Helena Maria förblev ogift, Erik Ludvig, som blev överste och generaladjutant, likaså, och Barbro Fredrika blev gift med översten greve Carl Gustaf Barck. År 1740 flyttade Reinhold Gustaf som ryttmästare till kaptenlöjtnantsbostället Mölleröd vid Finjasjön, där de båda övriga sönerna föddes: Carl Gustaf 1741 – han blev kapten, och från honom härstammar alla Tollar i Sverige – och Johan Christopher 1743, den blivande revolutionsmannen [Kristianstad 1772], fältmarskalken och generalguvernören över Skåne.

Vid Valborg 1743 flyttade familjen från Mölleröd till ryttmästarebostället Sandby i Norra Sandby socken, där de bodde till Reinhold Gustafs pensionering som överstelöjtnant 1747. Sandby är en gammal dansk borg; huset stod färdigt 1606 på en grund från 1530-talet och hade på vardera våningen en sal med sex fönster förutom sju kammare och kök.

Efter faderns pensionering flyttade familjen till Nybo, nära Herre-

vadskloster, där de sex barnen växte upp. Reinhold Gustaf dog 1751 på Frösåker, sin svärfars gård i Kärro socken. Dit hade han kommit på återresa från Ösel, sin födelseö, som han besökt i arvsangelägenheter. Han ligger begravd i det Gyllenstiernska gravkoret i Kärro kyrka. Nybo var ett kronhemman, men 1763 kunde änkan Elsa Sophia Gyllenstierna köpa det. Gården skall ha brunnit, varvid den yngste sonen Johan Christopher en tid skall ha uppfostrats hos sin moster Maria Gyllenstierna, gift med riksrådet Esbjörn Reuterholm på Tunbyholm [norr om en linje mellan Simrishamn och Tomelilla] och hos sin morbror Nils Gyllenstierna på Bjersgård. Om Johan Christopher sägs att han var trög och hade föga framgång i studierna. Men en dag, då han lekte på Nybo med sina bröder och en kamrat vid namn Barnekow, siktade denne på honom med ett gevär, som han trodde vara oladdat, och tryckte av. En kula gick tätt förbi örat och fastnade i väggen. Från den stunden förvandlades hans tröghet till livlighet, och håglösheten lämnade rum för verksamhetsbegäret. Den äldsta systemen Sophia Elisabet lämnade Nybo, då hon gifte sig med Båth. Hon har givit upphov till ett bekant uttryck; hon brukade säga till sin man: *Som du vill min vän, men här ska skåpet stå.*

Om änkan Elsa Sophia skriver H. Pleijel i *Herrnhutismen i Sydsverige* [1925, s. 119 f.]: *I små omständigheter levde hon på sitt änkesäte Nybo, där hon dock med gammaldags gästfrihet mottog de herrnhutiskt intresserade prästerna och de kringresande diaspora-arbetarna. Hon öppnade sitt hjärta för dem och studerade flitigt Zinzendorfs skrifter.* Pleijel skriver också att hennes föräldrahem präglats av religiös nitälskan, som satt djupa spår hos hennes bror Nils, som också på Bjersgård samlade herrnhutare.

När Elsa Sophia dog 1774 – hon ligger begravd i Riseberga liksom sin yngste son Johan Christopher Toll – ärvdes Nybo av döttrarna Helena Maria Toll och Barbro Fredrika Barck. Greve Barck säger 1779 om sin hustru, att hon *i ellover år som ett snällt och förnuftigt fruntimmer dragit bördan af ett stort men outhälsamt hushåll på nog så litet ställe; hennes muntra sinne och goda hjärta hafva aldrig varit någon förändring underkastade.* Barck själv, en munter medlem av konung Fredrik I:s hov, skall med sina trassliga affärer ibland gjort ställningen prekär. På Nybo bodde också Johan Christopher under sina besök i Skåne, tills han 1780 fick Beckaskog som översteboställe. Greve Barck dog 1791, Helena Maria dog 1810 och Barbro Fredrika Barck 1818. Därefter torde Nybo ha gått ur den Tollska släkten.

Fältmarskalken greve Johan Christopher Toll var ogift, och hans arvingar var hans syskonbarn. Hans brorsöner tjänstgjorde alla vid hans regemente, Södra Skånska kavalleriregementet, tre av dem också som hans adjutanter. Den äldste, Gustaf Philip Adam Toll blev överste, generaladjutant och kammarherre. Han blev friherre 1813 enligt 37 § regeringsformen, innebärande att titeln ärvdes endast av äldste sonen i vart led, och adopterades vid introduktionen på Riddarhuset på farbroderns friherrliga nummer. År 1814 gifte han sig på Krapperup med sin syssling Marie Louise Gyllenstierna, dotter till översten och förste chefen för Wendes artilleriregemente i Kristianstad Carl Christopher Gyllenstierna, ägare till Frösåker i Kärrobo socken, och hans hustru friherrinnan Antoinette von Kochen, som vid sin fars död 1809 hade bragt Krapperup in i den Gyllenstiernska familjen. Gustaf Ph. A. Tolls sondotter, Sigrid Ericsson, f. Toll, hörde som liten sin farmor Marie Louise Gyllenstierna berätta att hon från Krapperup hört Nelsons bombardemang av Köpenhamn 1801. Då var farmodern bara fyra år, så det är kanske troligare att det var lord Gambiers bombardemang av Köpenhamn 1807 som hon hörde, men även så ger det oss ett sus av historiens vingslag.

Redan som förlovad med Marie Louise Gyllenstierna fick Gustaf Ph. A. Toll av sin blivande svärmor Antoinette Gyllenstierna förtroendet att förvalta Krapperup, men han visade sig sakna förutsättningar för en sådan uppgift och kom senare att tillsammans med sin hustru flytta med sin svärmor till Frösåker, som hon hade som änkesäte. Makarna Toll ha också ansetts vara begravda i det Gyllenstiernska gravkoret i den närbelägna kyrkan i Kärrobo, men detta har ej kunnat bekräftas. Trots att Antoinette Gyllenstierna i brev till sin son Nils på Krapperup förtvivelde om sin svärson Gustafs ekonomiska sinne, upphörde hon inte att bo ihop med honom och att tala vänligt om honom i den fortsatta korrespondensen med sonen.

GYLLENSTIERNSK HÄRSTAMNING GENOM VON POST OCH BARANOFF

Av Gustafs och Marie Louises barn ärvde de tre äldsta sönerna efter varandra faderns friherrliga värdighet. Den femte sonen var Gustaf Axel [1831–1912], som blev generalmajor och hovmarskalk och 1861 gifte sig med sin syssling Hedvig von Post. De Tollar som härstammar från denne femte son, har

[2] Eleonora Gyllenstierna af Lundholm ((1759–1799), friherrinna, dotter till Johan Gyllenstierna (1709–1764) och Agneta Gertruda von Gersdorff (1714–1789), gift med estländske lantrådet Claus Gustav von Baranoff (1753–1814), gouache (?) av okänd konstnär.
Foto Lars Finnström.

[3] Claus Gustav von Baranoff (1753–1814), estländskt lantråd, gift med Eleonora Gyllenstierna af Lundholm (1759–1799), dotter till Johan Gyllenstierna (1709–1764), silhuett av okänd konstnär.

genom hans fru ytterligare en Gyllenstiernsk härstamning. Hedvig von Posts mormor Elisabeth Euphrosyne Cronstedt var nämligen född Gyllenstierna och dotter till Marie Louise Gyllenstiernas farfar Nils, bror till fältmarskalken Tolls mor Elsa Sophia Gyllenstierna. Dessa syskon hade en bror, föräldern Gustaf Johan Gyllenstierna, och han fick i landsflykt i Ryssland en dotter Eleonora [bild 2], som gift med Claus Gustav von Baranoff [bild 3] blev svärmor till Adolf Friedrich Toll, stamfar för huset Kuckers i Estland, och över släkterna Fock och Scharnhorst blev hon anmoder i fjärde led till Tollarna av huset Piddul på Ösel.

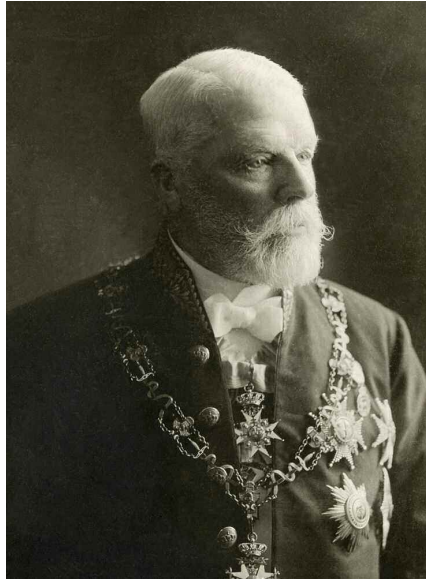
Dessa släktskapsförhållanden har lett till att en rad Gyllenstiernska porträtt och flera andra föremål ha hamnat hos Tollar ingifta i Gyllenstiernska släkten och deras ättlingar. En gouache av Gustaf Johans dotter och en silhuett av hennes man Baranoff samt flera porträtt av parets avkomlingar finnas hos deras Tollska ättlingar, som från Ösel tagit med dem först till Polen 1939 och sedan på flykt till Tyskland 1945.

GUSTAF AXEL TOLLS SAMLING FRÅN FRÖSÅKER

När Gustaf Axel Toll [bild 4] gifte sig med Hedvig von Post, ägde hans svärfader Carl Rangel von Post det tidigare Gyllenstiernska Frösåker [bild 5].¹ Denne hade den 2 mars 1842 köpt gården av sin fru Elisabeths, född Cronstedt, kusin och Gustaf Axel Tolls morbror Nils Christopher Gyllenstierna för 74 000 Rdr Banco. [Nils Christophers far Carl Christopher Gyllenstierna och Elisabeth Cronstedts mor Elisabeth Gyllenstierna voro halvsyskon.] Sönerna von Post kunde emellertid inte behålla gården utan gingo i konkurs, och deras svåger Gustaf Axel Toll köpte då Frösåker för att reda upp konkursen. Han övertog därmed en samling Gyllenstiernska porträtt, som fanns på gården, och som nu finns spridd bland hans avkomlingar. Denna samling finns bevarad dels i Gustaf Axel Tolls egen förteckning [i Tollska släktarkivet], dels i en samling av 16 fotografier på glasplåtar, som Gustaf Axel Tolls dotterson Sven Björkenstam tagit [av 7 nummer i samlingen saknas negativ].

Det äldsta porträttet är tillskrivet Martin Meijtens d.ä. och föreställer *Gustaf Johan de Rodes*, adlad *Tunderfelt* [1656–1710]. Han var född i Moskva av svenske kommersfaktorn där Johan de Rodes och hans andra fru Medea Kochen och stupade som överste vid Västmanlands regemente i slaget vid

[4] Gustaf Axel Toll (1831–1912), generalmajor, hovmarskalk, son till friherre Gustaf Ph. A. Toll (1782–1865) och friherrinnan Marie Louise Gyllenstierna af Lundholm (1797–1887), gift med Hedvig von Post (1838–1899), dotter till Carl Rangel von Post (1811–1876).

[5] Frösåker i Kärrbo socken i Västmanland. Tillhörde friherre Carl Christopher Gyllenstierna af Lundholm och såldes av hans son Nils Christopher Gyllenstierna till dennes kusin, G. A. Tolls svärfader Carl Rangel von Post och köptes senare av G. A. Toll, som med Frösåker förvärvade en samling Gyllenstiernska porträtter. Signerad ”S. U. v. P. 12/11 1861”, förmodligen Stafs Chr. M. Ungern von Post, kusin till Carl Rangel von Post. Foto Lars Finnström.

Helsingborg. Genom sin mor var han kusin till bröderna friherre Johan Henrik von Kochen och kapten Petter Gotthard von Kochen, som köpte Krapperup. Petter Gotthard övertog sedan godset och gjorde det till fideikommiss för sin brorson Christopher von Kochen, vars dotter Antoinette genom sitt gifte med Carl Christopher Gyllenstierna förde Krapperup in i den Gyllenstiernska familjen. Carl Christopher Gyllenstierna hade Frösåker, dit Tunderfelts porträtt, efter att först ha hamnat hos hans Kochenska kusiner, kommit från deras Gyllenstiernska avkomlingar. Karl Osv. Toll skriver i sin inventariebok [i Tollska släktarkivet]: *Porträttet kvarblef på Frösåker, då min Morfar [Carl Rangel von Post] köpte godset af Friherrinnan Gyllenstierna, satt i min barndom länge i den s.k. ullskrubben men blef efter en reparation af corps de logiet framflyttad till en mera hedrad plats. Tillföll min moder [Hedvig von Post] efter mina Morföräldrars död. Tillhör på grund af Tunderfelts släktskap med familjen von Kochen de Gyllenstiernska släktporträtten.*

Porträttet av Christopher von Kochen, kallat ”gubben i röda rocken”, också från Frösåker, har tillskrivits C. F. Brander och är en kopia av Kraffts porträtt på Krapperup, medan porträttet av hans hustru, *Lovisa Amalia von Düben* med teatermask i handen, tillskrivet G. Lundberg, är originalet till kopian på Krapperup, tillskriven J. Björk. Av Christopher von Kochens mor *Maria Antoinetta Hildebrand* finns ett porträtt, kallat ”blodiga grevinnan”, som är en gammal kopia av J. H. Scheffels porträtt på Krapperup.

Andra porträtt från Frösåker äro två pasteller av J. Forslund, föreställande Marie Louises föräldrar *Carl Christopher Gyllenstierna* och *Antoinette von Kochen*, av vilka kopior i olja finnas på Krapperup. Karl Osv. Toll skriver: *Min Farmors föräldrar [...] Baron Gyllenstierna var efter Kungl. Artilleriets uppdelning på regementen Kungl. Wendes artilleriregementes förste chef 1794–1797. [Hans dotters sonson Karl Osv. Toll var samma regementes chef 1911–1919, och hans sonsons sonson och Karl Osv. Tolls sysslingsson Knut Gyllenstierna var regementschef 1941–1947.]* Av Carl Christopher Gyllenstierna finns också ett porträtt i gouache i form av en miniatyr i en medaljong, infattad i ebenholtz med beslag och inskriften *Under Deß Lefnad spridit Glädje – Sällhet – och Trefnad / Wid Deß Bortgång lemnat Smärta – Sorg – och Saknad*. Av Antoinette von Kochen finns en oljemålning, tidigare tillskriven P. Krafft [d.y., men ej upptagen i verkförteckningen i E. Ugglas *Per Krafft d.y. och samtida svenskt porträttmåleri*, Stockholm 1928] och senare av konservator G. Jeansson tillskriven Ulrika Pasch.

[6] Marie Louise Gyllenstierna af Lundholm (1797–1887), friherrinna, dotter till Carl Christopher Gyllenstierna (1748–1811) och Antoinetta von Kochen (1768–1841) och gift med friherre Gustaf Ph. A. Toll (1782–1865), miniatyr tillskriven Jacob Axel Gillberg. Foto Lars Finnström.

[7] Gustaf Philip Adam Toll (1782–1865), friherre, överste, kammarherre, sonson till Reinhold Gustaf Toll (1689–1751) och Elsa Sophia Gyllenstierna af Lundholm (1705–1774) och gift med Marie Louise Gyllenstierna (1797–1887), miniatyr tillskriven Lorens Sparrgren. Foto Lars Finnström.

[8] Friherrinnan Marie Louise Toll, född Gyllenstierna af Lundholm (1797–1887), och hennes man friherre Gustaf Philip Adam Toll (1782–1865) på guldbrylllopsdagen den 29 november 1864. Reprofoto Lars Finnström.

[9] Nils Christopher Gyllenstierna af Lundholm (1789–1865), friherre, son till Carl Christopher Gyllenstierna (1748–1811) och Antoinetta von Kochen (1768–1841) och bror till Marie Louise Toll, född Gyllenstierna, kolteckning av okänd konstnär.
Foto Lars Finnström.

[10] Gustaf Philip Adam Toll (1782–1865), friherre, överste, kammarherre, gift med Marie Louise Gyllenstierna (1797–1887) och svåger till Nils Christopher Gyllenstierna (1789–1865), kolteckning av okänd konstnär. Foto Lars Finnström.

Bevarat är också ett porträtt av Carl Christopher Gyllenstiernas styvmor *Maria Henrietta Ehrenborg* i en kopia av J. Björk efter G. Lundberg.

En miniatyr av J. A. Gillberg föreställer *Marie Louise Gyllenstierna* [bild 6] och en annan, tillskriven L. Sparrgren, hennes man *Gustaf Ph. A. Toll* [bild 7]. Makarna finnas också i helfigur på ett fotografi taget i samband med deras guldbryllup 1864 [bild 8]. Två kolteckningar återgiva svågern *Nils Christopher Gyllenstierna* [bild 9] och *Gustaf Toll* [bild 10]. Av Marie Louises hand finnas dessutom två laveringar bevarade, den ena föreställande ett vinterlandskap och den andra ett landskap med hav.

Av Nils Christophers son *Eric*, ryttmästare och riksdagsman, finns en litografi av I. W. Tegnér från Köpenhamn 1870, och av hans son Nils hustru *Margaretha Louise Duwall* finns ett kabinettsfoto från Köpenhamn. Nils Christophers äldre son Carl var gift med *Beata Rosenstierna* av en numera utdöd ätt, och av henne finns ett kabinettsfoto från kurorten Meran i det då österrikiska Sydtyrolen med påskriften *Till min goda Faster [= Marie Louise Gyllenstierna] från en innerligt tillgifven niece Beata Gyllenstierna*. Hennes farfar Olof Rosenstierna var också gift med en Gyllenstierna, Catharina Elisabeth, syster till Carl Christopher Gyllenstierna, och detta par hade dottern Christina Henrietta, gift med Gerhard Adolf von Yhlen, och deras son Gerhard har gjort en teckning från A. E. Nordenskiölds expedition till Ishavet 1868 föreställande professor och isbjörn, som finns bevarad.

För några porträtt ha de nuvarande ägarna inte kunnat spåras. En gipsbyst av Sergel föreställande Gustaf Adolf Reuterholm, vars mor som sagt var född Gyllenstierna och fältmarskalken Tolls moster, lämnades av Reuterholm vid besök på Frösåker 1796, innan han gick i landsflykt. Den förvarades där till 1892, då den med den övriga porträttsamlingen övertogs av Gustaf Axel Toll. Var bysten numera finns är okänt. Ett fotografi av den är bevarat. Ett annat exemplar av bysten finns på Bjersgård.² Försvunnen är också en miniatyr tillskriven N. Lafrensen d.ä. och föreställande *Lovisa Amalia von Düben*.

Eftersom Gustaf Adolf Reuterholm och hans far riksrådet båda blevo begravda i det Olivecrantzska gravkoret, kan ett porträtt av *Eva Sophia Olivecrantz*, gift med kungl. rådet greve Nils Lillieroot, som tillhört G. A. Tolls dotter Ebba, också ha med den Gyllenstiernska porträttsamlingen att göra, även om porträttet inte finns upptaget i Gustaf Axel Tolls förteckning. Sambandet mellan Olivecrantz och Reuterholm förklaras i *Personhistorisk Tid-*

[11] Carl Fredrik Cronstedt (1765–1834), friherre, sonson till Carl Olderman Cronstedt (1672–1750) och gift med Elisabeth Euphrosyne Gyllenstierna af Lundholm (1788–1833), dotter till Nils Gyllenstierna (1710–1791), och hans andra fru Maria Henrietta Ehrenborg (1742–1827), miniatyr signerad Johan Erik Bolinder 1801.

skrift 1/1898–99:127 med att [Gustaf Adolf Reuterholms bror] *Axel Reuterholms enka, Lovisa Charlotta Malm, härstammade från Elisabeth Paulina Olivecrantz'* [Elsa Sophias faster] *stjufson Gabriel Emporagrius, nob. Lilljeflycht, samt att hennes morfar, löjtnant Georg Johan von Köhnnigstedt* [död 1778], *och mormor, Christina Lovisa Wallenstierna* [död 1795], *äro begrafna i förutnämnda grafkor*

Två Cronstedtska porträtt med Gyllenstiernsk anknytning kommo till Frösåker med den von Postiska familjen. Carl Christopher Gyllenstiernas halvsysster *Elisabeth Euphrosyne Gyllenstierna* var gift med friherre *Carl Fredrik Cronstedt* [bild 11], vars miniatyrporträtt, en gouache [av J. E. Bolinder] i guldmedaljong av makarnas dotter Elisabeth, gift med Carl Rangel von Post, gavs till hennes svärson Gustaf Axel Toll, som med Frösåker också fick farfaderns *Carl Olderman Cronstedts* porträtt, tillskrivet J. H. Scheffel och ursprungligen härstammande från det Cronstedtska Geddeholm [fideikommiss 1746–1835, därefter Lewenhauptskt fideikommiss]. Dessa båda kunna efter G. A. Tolls son Karl Osv. Tolls död 1936 ha sålts till Geddeholm.

GYLLENSTIERNSKA SLÄKTSAKER FRÅN BJÖRKSUND

Efter Karl Osv. Tolls död såldes också vid en husauktion två porträtt med anknytning till den grevliga grenen Gyllenstierna af Björksund och Helgö, som hade kommit i Karl Osv. Tolls ägo på en helt annan väg. Det Gyllenstiernska Björksund övergick 1776 i den Mörnerska släkten, och genom friherre Axel Fleetwoods gifte med Louisa Mörner, dotter till greve Julius Oscar Mörner på Kåreholm, som ägde del i Björksund, kom till det Fleetwoodska Casimirsborg och till Axel Fleetwoods dotter Elisabeth, gift med Karl Osv. Toll, ett porträtt av Ulrika Juliana Brahe, gift med greve Nils Gyllenstierna af Björksund och Helgö. Det var en oljemålning tillskriven G. E. Schröder eller O. Arenius. Eftersom inget fotografi av tavlan existerar, är det omöjligt att säga, om den har ett samband med Schröders porträtt av Ulrika Juliana Brahe på Krapperup. Vid samma auktion såldes en annan tavla, tydligen med samma proveniens, eftersom den ansågs föreställa Per Brahe [?].

Från Björksund kommer också en tapet målad på väv från 1720–30-talet, då Björksund tillhörde greve Göran Gyllenstierna af Björksund och Helgö, son till de ovannämnda Nils Gyllenstierna och hans hustru född Brahe. Tapeten föreställer ett skogslandskap med till höger en jägare i röd rock och brun hatt, som just avfyrar ett skott mot två harar till vänster, en träffad och

en flyende. Vid jägarens fot ligger en brun- och vitspräcklig hund och bakom honom syns en tjärn. I ett träd uppe till vänster sitter en fågel [bild 12]. Bortsett från en mindre skada i väven och att något av färgen flagnat är tapeten mycket väl bibehållen. Karl Osv. Tolls son Gustaf Toll (1894–1969) skall som student [examen 1914] vid besök på Kåreholm i Rönö socken i Östergötland ha fått tapeten efter att ha påträffat den på vinden. Kåreholm ägdes då av hans mors styvmorbror, greve Nils Mörner, vars far greve Julius Oscar Mörner ägt del i Björksund, och tapeten har alltid gått under namnet ”Björksundstapeten”. Från Björksund kom också en del ostindiskt porslin från 1700-talet, som kan ha varit Gyllenstiernskt, men som ej längre kan identifieras.

[12] Jakttapet från det Gyllenstiernska Björksund, Tystberga socken i Sörmland, från början av 1700-talet, målad på väv. Foto Lars Finnström.

DEN GYLLENSTIERNSKA KRISTALLSERVISEN OCH ANDRA SLÄKTFÖREMÅL

Därmed ha vi lämnat de Gyllenstiernska porträtten och kommit in på andra föremål i Tollska släkten med anknytning till den Gyllenstiernska. Den Gyllenstiernska kristallservisen [bild 13] tillhörde Carl Christopher Gyllenstierna under hans chefstid vid Wendes artilleriregemente [1794–1797]; två glas funnos 1928 vid regementet. Servisen stod i hans dotters sonsons, generallöjtnant Karl Osv. Tolls hem på en byrå av G. Haupt, där en nedfallande spegel krossade merparten kl. 3.50 på natten den 14 april 1928 och spräckte Hauptbyråns skiva. Servisen består nu av en bål med fat och lock [skadad], 2 saladjärer, 2 smöraskar med fat och lock, 10 dricksglas, 11 vinglas,

[13] Kristallservis från slutet av 1700-talet, som tillhört Carl Christopher Gyllenstierna af Lundholm.
Foto Lars Finnström.

6 likörglas och ett större fat. Servisen syns på två gustavianska byråar i Karl Osv. Tolls salong i hemmet på Kammakaregatan 4 i Stockholm på ett fotografi i *Svenska Hem i ord och bilder* 13:7/juli 1925:137.

Ytterligare ett Gyllenstiernskt arv i Tolls ägo är en vapenring i fodral med alliansvapnet Gyllenstierna/von Kochen [bild 14], som alltså tillhört Antoinette von Kochen, gift med Carl Christopher Gyllenstierna. Efter henne finns också ett reseur.

Av Gyllenstiernska möbler, som stått på Frösåker under Carl Christopher Gyllenstiernas tid, kan nämnas ett förgyllt bord med spegel i empire, som övertogs av kapten Carl Rangel von Post, då han köpte Frösåker. Hans svärson, Carl Christopher Gyllenstiernas dotterson Gustaf Axel Toll köpte det på auktion vid Frösåker efter sina svågrar von Post. Var bordet och spegeln finnas nu är okänt.

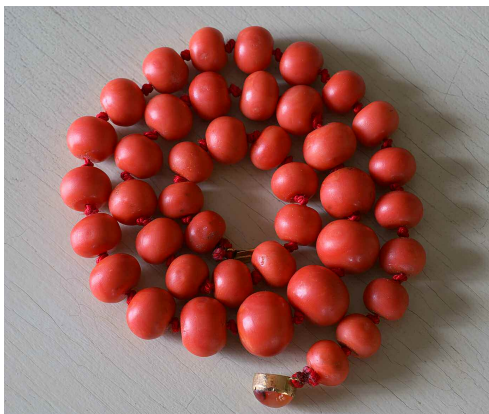
En sengustaviansk byrå i mörk mahogny med marmorskiva och mäsingshandtag och -beslag skall ha tillhört Marie Louise Gyllenstierna, gift med Gustaf Ph. A. Toll. Byrån var tidigare flankerad av två mindre likadana byråar, som skilts från den stora, så att alla tre byråarna nu finnas hos olika av parets avkomlingar. Också en soffa som tillhört Marie Louise Gyllenstierna finns bevarad.

När Gustaf Ph. A. Toll 1813 som vakthavande kammarherre uppvaktade kronprinsessan Desideria under hennes vistelse i Paris, erhöll han av kejsar Napoleons bror, konung Joseph Bonaparte av Spanien [gift med Desiderias syster] ett halsband av stora korallpärlor för att ge till sin fästmö Marie

[14] Sigillring med alliansvapen Gyllenstierna–von Kochen, som tillhört friherrinnan Antoinette Gyllenstierna af Lundholm, född von Kochen (1768–1841). Foto Lars Finnström.

[15] Korallhalsband, skänkt av kung Joseph Bonaparte av Spanien till översten friherre Gustaf Ph. A. Toll att givas som fästmansgåva till Marie Louise Gyllenstierna. Foto: Lars Finnström.

Louise Gyllenstierna [bild 15]. Halsbandet har sedan gått som ett slags fi-deikommiss bland avkomlingarna till parets son Gustaf Axel Toll och i flera generationer burits av äldste sonens hustru.

Från Elisabeth von Post, född Cronstedt, härstamma en rokokobyrå och två kristallflaskor, som alltid följts åt.

GYLLENSTIERNNSKA PAPPER I DET TOLLSKA SLÄKTARKIVET

I det Tollska släktarkivet finnas en del Gyllenstiernska papper bevarade, däribland en gammal avskrift av ett tryck från Lund 1814: *Till Kongl. Maj:ts Tro-Man Kammarherren Konungens Öfver-Adjutant, Majoren, Riddaren af Kongl. Svärds Orden, Kejsarl. Ryska S:t Wladimirs Ordens Tredje Class och kongl. Franska Lilje Orden, Högvälborne Friherre Herr Gustaf Philip Adam Toll och Högvälborna Friherrinnan Fröken Marie Louise Gyllenstjerna på Deras Förmälningsdag af C. G. Schönbeck.*

I övrigt äro de Gyllenstiernska papperen i det Tollska släktarkivet uppdelade på två avdelningar:

1. Original och kopior från 1600- och 1700-talen, avseende medlemmar av grevliga ätten Gyllenstierna af Björksund och Helgö [se ovan om provenien-sen under porträttet av Ulrika Juliana Brahe], överlämnade den 17 februari 1970

till det Tollska släktarkivet av Rosie Henrietta Elisabeth Hermansson, född Petersson, avkomling till Sophia Elisabeth Båth, född Toll, dotter till Reinhold Gustaf Toll och Elsa Sophia Gyllenstierna [dotter till Axel Eric Gyllenstierna].

Bland handlingarna från 1600-talet finns sådana undertecknade av bl.a. drottning Christina i september 1621, av Fredrik av Hessen[-Homburg?] i juni 1670, av presidenten och överståthållaren greve Georg Gyllenstierna af Björksund och Helgö den 28 september 1664, den 4 september 1674 [original med namnteckning och sigill, bild 15], i april 1684 [original med namnteckning och sigill] och till Georg Gyllenstierna i mars 1682 och av Carl XI den 29 maj 1687.

Bland handlingarna från 1700-talet kunna nämnas sådana undertecknade av bl. a. Georg Gyllenstierna ”Torensborg”, den 18 och 19 mars 1726, av Fredrik I den 24 maj 1737 [original, resolution med namnteckning och sigill, angående Ulrica Juliana Brahe gift med Nils Gyllenstierna af Björksund och Helgö – flera brev till en grevinna och riksrådinna kunna vara till henne], Ul[rica] El[eonora] Oxenstierna [original med namnteckning och sigill, gift med Gabriel Ribbing af Zernava och mor till Maria Ribbing, gift med greve Göran Gyllenstierna af Björksund och Helgö, son till Nils G. och Ulrica Juliana Brahe].

2. Afskrifter af gamla handlingar, hvilka af G. A. Toll aflemnats till Krigsarkivet under februari månad 1903:

[1] Nils Gyllenstierna [död 1643], förbindelse att ersätta kostnaden för en häst, daterad Werningerode den 18 oktober 1634.

[2] Axel E. Gyllenstierna, resolution avseende hans överstelöjtnantsboställe Lövestad m.m., den 8 april 1720, och tre följskrivelser i samma ämne samma månad och år.

[3] Brev till Axel [Eric] Gyllenstierna i en expektansfråga, daterat Stockholm den 1 juni 1731.

[4] Brev om besvär från Axel Eric Gyllenstierna angående utebliven utbetalning av majorslön, daterat ”löfvest.” 24.10.1732.

[5] Inläga från Axel Eric Gyllenstierna till K. Krigskollegium angående i föregående skrivelser omnämnda betalningar, daterad ”Frödåker” den 28 augusti 1734.

[6] *Från Fältmarskalken Frih. G. Marcks v. Würt[emberg] till hans svärfar Landsh. Friherre Axel Eric Gyllenstierna*, daterat *Frössöhn de. 28 junij 1745.*

[7] *Från G. Marcks von Württemberg till Axel Eric Gyllenstierna*, samma ort den 22 mars 1744.

Omvänt finnas i det Gyllenstiernska släktarkivet på Krapperup papper rörande de i Tollska släkten ingifta Gyllenstiernorna, Elsa Sophia, gift med överstelöjtnanten Reinhold Gustaf Toll, och Marie Louise, gift med översten och kammarherren friherre Gustaf Ph. A. Toll, och deras män. Reinhold Gustaf Tolls namnteckning *R: Gustaf Toll* och lacksigill [med samma vapen som det med vilket hans söner introducerades på Riddarhuset 1776] finns på bouppteckningshandlingar efter svärfadern Erik Gyllenstierna 24 juli – 31 oktober 1751, men den 16 november undertecknar svågern Reuterholm för hans änkas räkning. Från Elsa Toll finns ett brev till brodern Nils från drygt en månad före hennes död 1774, och från hennes svärson greve Carl Gustaf Barck [gift med dottern Barbro] finnas två brev till Nils Gyllenstierna från 1781 och 1782, jämte en dikt och en astronomisk uppsats. Från Elsa Tolls son Johan Christopher Toll finnas avskrifter av kvittan över belopp, som *blifvit af min Moder gjenom Moster Stina till sahlig Morbror Johan [förrädaren] remitterade, icke af skyldighet utan af [...] medlidande [...]*, undertecknade Nybo den 4 april 1764 med *Johan Toll* i stället för hans vanliga *J: C: Toll*. Dessutom finnas fyra brev från Johan Christopher Toll till kusinen Axel Erik Gyllenstierna d.y., daterade i Malmö den 29 januari – den 12 april 1807.

Sist men inte minst finns fältmarskalken greve Johan Christopher Tolls bibliotek helt eller delvis på det Gyllenstiernska Krapperup liksom böcker ur hans brorson Gustaf Ph. A. Tolls bibliotek, av denne eller hans hustru Marie Louise Gyllenstierna sålda till svågern/brodern friherre Nils Gyllenstierna.

Här har redogjorts enbart för möten mellan de båda släkterna, som resulterat i äktenskap och arv. Olika släktmedlemmar ha naturligtvis mötts mera oförbindligt på grund av släktskap och grannskap. Jag slutar med några exempel härpå.

ANDRA MÖTEN MELLAN GYLLENSTIERNOR OCH TOLLAR

Louise Gyllenstierna, född Barnekow, (1867–1945) och gift med friherre Johan Gyllenstierna (1857–1931), som 1898 köpte det Barnekowska Spannarp, söder om Ängelholm, har i sin bok *Minnen från mor och mormor* från 1928 återgivit sin mors, Lotten Barnekows, född Duwall, beskrivning av ”Familjen Toll på Sörby” [återgiven i min uppsats i *Släkt och Hävd*, under

tryckning]. Louise Gyllenstierna kom från Sörbytorp och hennes farmor Ulla Barnekow, född Wachtmeister, var dotter till Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister och Hedda Klinckowström och alltså halvsyster till överste Nils Tolls fru Hedvig, eller som hennes mor säger [s. 168]: *Överste Nils Toll var gift med Hedvig Möllersvärd, som var dotter till morfars första hustru i hennes föregående giftermål. [Låter som en gåta.] Hon var således halvsyster till moster Ulla, min svärmor.* [Överste Nils Toll var yngre bror till Gustaf Ph. A. Toll.]

Amelie Swahn, dotter till biskop Paulus Genberg och hans hustru Amelie Toll ger en ögonblicksbild från Sörby med morfadern Nils Toll och mosterrarna: *Det är eftermid. Solen är genom det med Caprifolium och Rosor tätt omflätade gallret, som utgör Verandah'ns Vestra gafvel, undanskymd för familjekretsen derinne: MOSTER GABRIELLA sitter i ljufmaklighet fördjupad i läsning af en rolig bok, medan MOREFAR, med pipan, Caffékoppen [i det till tambouren öppnade fönstret] och med en tidning på knäet drar in blommornas balsamiska dofter och alltmera öfverlämnar sig åt den antågande middagsluren. Båda uppväckas ur sin tystnad genom ONCLE NILS GYLLENSTIERNA, som kommer in från Verandah'ns östra ingång.*³

Här skall tilläggas, att Nils Gyllenstierna var farbror till Louise Gyllenstiernas man Johan och gift med hennes moster, född Duwall, som var dotterdotter till excellensen Trolle-Wachtmeister.

En son till Nils Gyllenstierna och Margrethe Louise Duwall var generalen Göran Gyllenstierna (död 1968), som bodde på Sturegatan något kvarter från mig, och som jag ibland promenerade med, eftersom han i nittioårsåldern hade någon svårighet med balansen. När han en gång drack te hemma hos mig, sade han: ”Ni Tollar har alltid varit så snälla mot mig.” Jag antar att min Farfar och dennes far, Gustaf Axel och Karl Osv. Toll, båda generaler och den förre kusin till Göran Gyllenstiernas far, visat honom någon vänlighet. Själv har jag på senare år haft förmånen att göra biblioteks- och arkivstudier på det Gyllenstiernska Krapperup, nu i stiftelseägo, vilka resulterat i denna uppsats.

NOTER

1. För Frösåker och dess historia, se Gunnar Grant, *Frösåker – en västmanländsk herrgård och dess historia*, Atlantis, 2008.
2. Upptagen i Catharina Nolin, *Familjepotraitier eller Contrafaits. Porträttsamlingen på Krapperups borg*, Gyllenstiernska Krapperupstiftelsen 2001, nr 99, s. 72.
3. Waldemar Swahn, ”Fröknarna Toll på Sörby. Ett barndomsminne.” *Svenska hem i ord och bilder*, red. A. Roosval, årgång 2, nummer 10, oktober 1914.